

ეკა კვაჭანტირაძე

ევროპა და ქრისტიანული ფასეულობები

ქრისტიანობა გარდამტეხი მოვლენაა ევროპის ცხოვრებაში, ისევე როგორც მსოფლიო ისტორიაში, რომელმაც რადიკალურად შეცვალა ევროპული საზოგადოების მენტალობა. ქრისტიანობამ გადაარჩინა მრავალი ქვეყანა სულიერი დეგრადაციისგან. მაგალითად რომი, რომელიც უმძიმეს სულიერ კრიზისს განიცდიდა სწორედ ქრისტიანობამ გამოიყვანა ამ მდგომარეობიდან. ქრისტიანობას უმთავრესი დატვირთვა ენიჭება ქართული სამყაროს განვითარებისათვისაც. ქრისტეს რჯულის მიღებით იწყება ქართველი ხალხის ეროვნული მისიის განსაზღვრა. საქართველო მოექცა განსაკუთრებულ გეოპოლიტიკურ მდგომარეობაში, რამდენადაც ქრისტიანობამ გამოიწვია ის მაზდეანური სამყაროსგან და განსაზღვრა მისი მარადიული ხვედრი და დანიშნულება. ქრისტიანობა ხდება ქართული იდენტობის მთავარი მარკერი.

რომის იმპერიაში ქრისტიანობის ოფიციალური აღიარება IV საუკუნეში იმპერატორ კონსტანტინე დიდის სახელს უკავშირდება. ქრისტიანობის ბედი დასავლური სამყაროსთვის იმდროინდელი მსოფლიოს უდიდესი იმპერიის რომის ოფიციალურ გადაწყვეტილებაზეა დამოკიდებული. რომის ეს გადაწყვეტილება კონსტანტინეს ნებამ და არჩევანმა განსაზღვრა. რომის დასავლეთ ნაწილის მმართველის მაქსენციუსის წინააღმდეგ ლაშქრობის წინ კონსტანტინეს ჰქონდა გამოცხადება ყველა საბრძოლო იარაღზე ჯვრის გამოსახვის შესახებ. ეს ნიშანი კონსტანტინეს აზროვნებაში ქრისტიანობის ნიშანია და ბრძოლიდან გამარჯვებული იმპერატორი მენტალურად უკვე ქრისტიანია, თავს თვლის ქრისტიანად.

რომის ქრისტიანიზაციის თანადროულია საქართველოში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება. ქართლის უძველეს დედაქალაქ მცხეთაში დაფლული იყო ძველი აღთქმის უდიდესი სიწმინდე ელია წინასწარმეტყველის ხალენი (მოსასხამი). ეს ფაქტი ერთ-ერთი ნიშანი იყო იმისა, რომ ღმერთი საქართველოს ამზადებდა ქრისტიანობისათვის. I ს-ში მცხეთელმა ებრაელებმა ელიოზმა და ლონგინოზმა მცხეთაში ქრისტეს ჯვარცმის შემდეგ უფლის კვართი ჩამოაბრძანეს. კვართის დაფლვის ადგილი საქართველოში იერუსალიმში მაცხოვრის საფლავის ადექვატურია. კვართი როგორც უკერველი და განუყოფელი ნიშანია ეკლესიის განუყოფლობისა. ქრისტიანიზაცია საქართველოში უფლის მოციქულების: ანდრია პირველწოდებულის, სვიმონ კანანელისა და მატათას ქადაგებით გრძელდება. სახელმწიფოებრივ დაკანონებას კი ქრისტიანობა საქართველოში იმპერატორ კონსტანტინეს თანამედროვე ქართლის მეფის მირიანის დროს აღწევს. მირიანის გაქრისტიანებაც კონსტანტინეს მსგავსი პირადი მაგალითის შედეგია, დაკავშირებულია ნადირობის დროს განსაცდელთან, რომლიდანაც ჯვრის ძალით გამოვიდა. ნადირობიდან ჩამოსული მირიანი კონსტანტინეს მაქსენციუსთან ბრძოლიდან დაბრუნების მსგავსად უკვე ქრისტიანია მენტალურად. მირიანი მაშინვე იღებს ახალ რელიგიას. ჯერ მირიანი გაქრისტიანდა, შემდეგ ხალხი. კონსტანტინესთან კი ჯერ ხალხი დარწმუნდა მის (კონსტანტინეს) რჩეულობაში, შემდეგ კი კონსტანტინე მოინათლა. იმ ადგილას, სადაც კვართია დავანებული, შენდება პირველი ქრისტიანული ტაძარი, რომელსაც ეწოდა სვეტიცხოველი.

Vს-ში მსოფლიოში 2 მთავარი პოლიტიკური აქტორია (მოთამაშეა) ირანი და რომი. ირანი მფარველობს ქრისტიანებს და ბიზანტიასთან კარგ ურთიერთობაშია. მათ აკავშირებთ ერთიანი საფრთხე ჩრდილო კავკასიის მომთაბარე ტომებისგან. ამითაა განპირობებული მათი ინტერესი საქართველოსადმი. საქართველო აკონტროლებს ამ პერიოდში დარიალისა და დარუბანდის კარებებს და ამითაა საინტერესო ის დასავლეთისთვის. მის მოკავშირეობას და მეგობრულ განწყობას დიდი მნიშვნელობა აქვს. რომის დიოფიზიტობას უტევენ მონოფიზიტები, რომელთა მიმართ იმპერატორი ზენონი და პატრიარქი აკაკიუსი იძულებით დათმობაზე მიდიან და აქვეყნებენ ჰენოტიკონს ანუ შემრიგებლურ წერილს დიოფიზიტებსა და მონოფიზიტებს შორის. დოგმატური დათმობების ფონზე აღიარებულია მონოფიზიტების უფლებები. საქართველოს არჩევანი აქვს გასაკეთებელი ირანსა და რომს შორის. საინტერესოა ამ პერიოდის ქართლის მეფის ვახტანგ გორგასლის პოზიცია და მისი ღირებულებითი და არა პოლიტიკური არჩევანი. მიუხედავად ირანის პოლიტიკური სიძლიერისა საქართველო ორიენტაციას რომზე აკეთებს, ორიენტაციას დასავლეთზე არა პოლიტიკური ან გეოგრაფიული ნიშნით, არამედ სწორედ ცივილიზაციური ნიშნით ანუ ირჩევს ქრისტიანობას. რომის დიოფიზიტობა გადამწყვეტია საქართველოსთვის, ამიტომ ის უერთდება ჰენოტიკონს. ქართლი მოიპოვებს ეკლესიურ დამოუკიდებლობას ანტიოქიის საპატრიარქოსგან და ავტოკეფალია ენიჭება. ჰენოტიკონის გამტარებელი ქართლი რომის საიმედო პარტნიორი ხდება.

VI ს-ში იცვლება ბიზანტიის დამოკიდებულება მონოფიზიტებისადმი. ბიზანტიის იმპერატორი იუსტინიანე და მისი მემკვიდრეები იმპერიის უფრო იოლად მართვის მიზნით ახორციელებენ მის გეოგრაფიულ გაერთიანებას, ცდილობენ დაამყარონ სოციალური და ეთნიკური თანასწორობა რელიგიაზე დაყრდნობით. მათი პრინციპია „ერთი სახელმწიფო, ერთი რელიგია“. ერთიან სახელმწიფოში აღიარეს დიოფიზიტობა, რის გამოც მონოფიზიტები იდევნებოდნენ. VI ს -დან ქართლის ეკლესიამ განაგრძო რა ვახტანგ გორგასლის შემუშავებული საეკლესიო პოლიტიკა და ბიზანტიის ორთოდოქსალური ეკლესიის დარად ქალკედონიტობას მიემხრო. ქართლმა ოფიციალურად დაუჭირა მხარი ანტიმონოფიზიტურ კურსს. პროდასავლური კურსის მიმდევარია აგრეთვე დასავლურ ქართული სამეფო ლაზიკაც. ლაზიკის მეფე გუბაზს მოკლავენ ბიზანტიელები. შეიკრიბება დიდებულთა კრება, რომელმაც უნდა განსაზღვროს ვის უნდა მიემხრნენ ირანს თუ მეფის მკვლელ ბიზანტიას. ორივე მხარეს თავისი არგუმენტები აქვს. საინტერესოა რომ იმარჯვებს პრობიზანტიური ფრთა და მას ემხრობა მთელი პოლიტიკური ელიტა ერთადერთი არგუმენტის გამო, ბიზანტია ქრისტიანია და ეს უმთავრესია ქართული იდენტობის შენარჩუნებისათვის. ამრიგად, VI ს-ში საქართველოს კვლავინდებურად პროდასავლური ანუ პროქრისტიანული კურსი აქვს.

VIII ს-დან იწყება ახალი ევროპული სახელმწიფოების ჩამოყალიბება- ფრანკების და საქსების სამეფოების. ბედა პატივდებული წერს პირველ ევროპულ ისტორიას „ინგლისელი ხალხის საეკლესიო ისტორიას“. იწყება ევროპის ქრისტიანიზაციის პროცესი. VI-VII სს-დან ანგლოსაქსებში ვრცელდება ქრისტიანობა. VIII-ში ქრისტიანობას იღებენ სერბები და ხორვატები. იწყება სლავი ხალხის შესვლა ერთიან ევროპულ ოჯახში გაქრისტიანების გზით. IX საუკუნიდან სლავების გაქრისტიანების საქმეს სათავეში ჩაუდგნენ ძმები კირილე და მეთოდე. მათ შექმნეს სლავური ანბანი გლაგოლიცა. თარგმნეს ამ ენაზე ფსალმუნები,

კურთხევანი, ძველი და ახალი აღთქმა. მათ გააქრისტიანეს ბულგარელები (861), შემდეგ დიდი მორავიის სამეფო (თანამედროვე ჩეხეთის ტერიტორია), X ს-ში გაქრისტიანდნენ ისლანდიელები, რუსები, XI ს-ში უნგრელები, პოლონელები, ნორვეგიელები და შვედები. ევროპა ათავისუფლებს პირინეის ნახევარკუნძულს მუსლიმებისგან. XI ს-დან ესპანეთში ძლიერდებიან ქრისტიანები.

IX - X სს-ში წერილობით წყაროებში ჩნდება ცნება ევროპა, არა იმდენად გეოგრაფიული სახელწოდებით, რამდენადაც ერთობის მნიშვნელობით, რაც ევროპის გაქრისტიანების შემდეგ თვალნათელია. ევროპა იძენს ახალ შინაარსს, ანუ ქრისტიანულ სამყაროსთან კუთვნილებითს, ქრისტიანულად მარკირებულობის შინაარსს. ევროპის შექმნის საფუძველი გახდა ფასეულობათა სისტემის ერთიანობა ანუ მსოფლმხედველობა - მრწამსი. ამავე პერიოდში ერთიანდება დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველო ერთ სახელმწიფოდ და ჩნდება ტერმინი საქართველო არა გეოგრაფიული მნიშვნელობით, არამედ ერთობის გაგებით როგორც ეს ევროპაში ფიქსირდება. ევროპაშიც და საქართველოშიც ეკლესიის როლი გადამწყვეტია კონსოლიდაციის პროცესში.

1054 წ. მომხდარი სქიზმის შედეგად ერთიანი ქრისტიანული სხეული ორ ნაწილად გაიხლიჩა. განხეთქილებისათვის გადამწყვეტი აღმოჩნდა გარდა თეოლოგიური (დოგმატური) სხვაობებისა, საეკლესიო - პოლიტიკური ფაქტორები. პაპის მმართველობაში გაძლიერდა პოლიტიკური ელემენტი. ბიზანტია აღშფოთებული იყო იმ ფაქტით, რომ პაპმა კარლოს დიდი რომის იმპერატორად აკურთხა, რაც ნიშნავდა რომ ბიზანტიის იმპერატორი კონსტანტინოპოლში დასავლეთს რომის იმპერატორად აღარ მიაჩნდა. ამან დაძაბა ურთიერთობები დასავლეთ და აღმოსავლეთ ეკლესიებს შორის, რაც დასრულდა იმით, რომ კონსტანტინოპოლის პატრიარქმა მიქაელ კელურაროსმა და რომის პაპმა ლეონ IX -მ ერთმანეთი განკვეთეს.

XI საუკუნის ბოლოს ევროპაში დაიწყო მოძრაობა, რომელიც ცნობილია გრიგორიანული რეფორმის სახელწოდებით, რომელმაც შეცვალა ეკლესია და ქრისტიანული ევროპა. რეფორმა ჩაფიქრებული იყო როგორც საშუალება ეკლესიის გათავისუფლებისა საერო ხელისუფლებისგან, მათი ჩარევისგან საეკლესიო საქმეებში.

ამ პერიოდის საქართველოში ევროპისგან განსხვავებული პროცესები მიმდინარეობს. საქართველოს მეფე დავით აღმაშენებელს ევროპელი მონარქებისგან განსხვავებით თანაშემოქმედებითობა აქვს ეკლესიასთან, მისი აზროვნების საფუძველი ქრისტიანობაა. ცდილობს საეკლესიო იერარქიები დიდი დოზით ჩართოს სახელმწიფო მმართველობაში, ამისთვის აერთიანებს ორ თანამდებობას- საეროს და საეკლესიოს, მისი მფლობელი აუცილებლად ბერი უნდა იყოს. ის ხდება მეფის შემდეგ მეორე პირი, აღმასრულებელი შტოს ხელმძღვანელი-პრემიერ-მინისტრი. ამრიგად, თუ ამ პერიოდის ევროპაში მიდის პროცესი ეკლესიის დაცილებისა, გამოყოფისა სახელმწიფოსგან, საქართველოში ეკლესია უახლოვდება სახელმწიფოს, საეკლესიო პირები გადამწყვეტ როლს თამაშობენ საერო ცხოვრებაში, ხდება საერო და სასულიერო აზროვნების შერწყმა.

XII საუკუნის ევროპაში აქტიური შემოქმედებითი პროცესები მიმდინარეობს. ქრისტიანობა დიდ ბიძგს აძლევს მეცნიერების და ხელოვნების სწრაფ განვითარებას, მაგრამ ამავდროულად ცვლილებები ხდება მენტალობაში. ქრისტიანულ ხელოვნებაში იწყება ადამიანის როლის განუსაზღვრელი ზრდა, ამაღლება, რაც ადამიანს ავტონომიურობას ანიჭებს, დამოუკიდებელს ხდის ღმერთისაგან.

XIII ს-ში საბოლოოდ ფორმირდება ევროპული თვითცნობიერება. საგანმანათლებლო ცენტრები მონასტრებისგან საერო სივრცეში ინაცვლებს. იქმნება პირველი უნივერსიტეტები - ბოლონიის, პარიზის, ოქსფორდის, კემბრიჯის, მონპელიეს. ევროპამ აირჩია სეკულარიზაციის გზა, ღვთისმეტყველების მაგისტრის დიპლომს 11 წლიანი სწავლების შედეგად ამიერიდან უნივერსიტეტი გასცემს, სახელმწიფო აძლევს ამ დიპლომს და არა ეკლესია. საქართველოშიც ევროპის მსგავსად ამ პერიოდში იქმნება პირველი უმაღლესი სასწავლებლები - გელათისა და იყალთოს აკადემიები. მაგრამ ეს საგანმანათლებლო ცენტრები ევროპისგან განსხვავებით არა საერო სივრცეში, არამედ მონასტრებთან განაგრძობს არსებობას. XIV - XV სს - ის ევროპულ უნივერსუმში განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს იტალია, რომელიც ჰუმანიზმისა და აღორძინების ცენტრად იქცა. ევროპული რენესანსის საუკეთესო მაგალითია ფლორენცია, რაშიც გადამწყვეტი დატვირთვა ენიჭება რამდენიმე მდიდარ ვაჭარ-ბანკირთა საგვარეულოს, პირველ რიგში კი მედიჩებს. აღორძინების პერიოდის ფილოსოფიამ - ჰუმანიზმმა თეოცენტრიზმი ანთროპოცენტრიზმით ჩაანაცვლა, ადამიანი ღმერთზე მაღლა დააყენა და სამყაროს ცენტრად აქცია. რენესანსმა შეცვალა საზომი. აქამდე ევროპაში საზომი იყო ქრისტიანობა. ამიერიდან ადამიანი განასახიერებს ღმერთის სრულყოფილ ხატებას (სახეს). რენესანსის ეპოქა ორიენტირებულია უფრო ხილულ, მატერიალურ სამყაროზე. რენესანსის დროს განათლება ხდება თვითმიზანი, მაგრამ ცოდნა სარწმუნოების გარეშე სახიფათოა. ცოდნა ეს არის ადამიანის მიერ გონების საშუალებით მოვლენების დანახვა და სისტემატიზაცია. განცდისმიერი და გონებისმიერი განცდა, გულისა და გონების შერწყმა აუცილებელია ჭეშმარიტი განათლების მისაღწევად, რის ნაკლებობასაც განიცდის რენესანსის ეპოქა.

XVII - XVIII საუკუნეები ევროპაში რევოლუციების ხანაა. ამ პერიოდიდან ევროპული სახელმწიფოები უკვე გრძნობენ ერთი კულტურისადმი კუთვნილებას. განსხვავებულია ნაციონალიზმის იდეა, ანუ საერთო მიზნის გარშემო მთელი ერთობის კონსოლიდაცია ევროპასა და საქართველოში. ამ ეპოქაში სახალხო აჯანყებები საქართველოში ევროპული რევოლუციებისგან განსხვავებულად წარიმართა. ნაციების წარმოშობის ქვეყანებში - ინგლისსა და საფრანგეთში ხალხთა თვითდამკვიდრება მეფეებთან დაპირისპირებით, მათი ძალადობრივი გზით ტახტიდან ჩამოგდებით, მკვლელობებით დაიწყო. ადამიანების ბუნტი ხდება ევროპაში, სადაც ღმერთი არ დგას ადამიანზე მაღლა. მოხდა რიგი რევოლუციებისა, რომელიც მოწონებული იყო ელიტის და ხალხის მიერ. ხელისუფალთა დასჯისას მრავალფეროვანი აღმოჩნდა დამსჯელთა ფანტაზიები, შემოიღეს პასუხისგების განსხვავებული მეთოდები. ამის საპირისპიროდ, სახალხო გამოსვლები საქართველოში არა მეფე - ხელისუფალთან დაპირისპირებით, არამედ მისი მმართველობის აღდგენისაკენ იყო მიმართული. საქართველოში ხალხმა მეფობის აღსადგენი ლოზუნგებით მოითხოვა ბაგრატიონთა დინასტიის დაბრუნება ტახტზე, რაც უპირველესად მათი ღვთიური

წარმომავლობით იყო განპირობებული. ბაგრატიონთა სამეფო დინასტიის უდიდესი და განსაკუთრებული დატვირთვა ენიჭება ქართული სახელმწიფოებრიობის ისტორიაში, ბაგრატიონები და საქართველო განუყოფელ ცნებებად იქცნენ, ამ დინასტიას ეთნიკური მახასიათებლის ფუნქცია დაეკისრა, ბაგრატიონები ხომ ქართული ისტორიოგრაფიული ტრადიციის მიხედვით დავით წინასწარმეტყველის შთამომავლები არიან, ამიტომ მათი მმართველობის გაუქმებამ ქართულ იდენტობაში სერიოზული უარყოფითი რყევები გამოიწვია. ეს იყო მეტად მდგრადი და ხანგრძლივი სამეფო დინასტია (VI - XVIIIსს), რომლის პრეცედენტი ევროპას არ ჰქონია, სადაც ხშირი იყო დინასტიათა ცვლა.

რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ (XIX საუკუნე) ქართული ერთობა სრულად მოწყდა როგორც ევროპაში მიმდინარე ინტელექტუალურ შემოქმედებას, ისე საკუთარი „მე“-ს ძიების პროცესს, გაწყვიტა შინაგანი კონტრაქტი საკუთარ თავთან, ძირითად ფასეულობებთან, რაც ვფიქრობთ დღემდე გრძელდება. ჩვენ გვაქვს ჩვენი განვითარების გზა, რომელმაც განსაზღვრა ქართული პარადიგმა. ქართული ერთობა უნდა დაუბრუნდეს თავის ბუნებრივ განვითარებას, აღიდგინოს საკუთარი ფასეულობათა სისტემის ძირითადი მარკერები, რომელთაგან უმთავრესი ქრისტიანობა იყო. დღეს ჩვენი სწრაფვა ევროპისკენ ქრისტიანული ფასეულობებია. ყოველთვის მდგრადია კავშირი, როცა მისი საფუძველი ღირებულებათა სისტემაა. ჩვენი ევროპული არჩევანი, ისევე როგორც საქართველოს არსებობის მთელ მანძილზე პირველ რიგში ფასეულობითი უნდა იყოს, რომელიც ქრისტიანობას ეფუძნება და არაა პოლიტიკური. ჩვენი კავშირი ევროპასთან გაცილებით უფრო მჭიდრო და შეუქცევადი გახდება, როცა ევროპაც დაუბრუნდება ქრისტიანულ სარწმუნოებასა და ქრისტიანულ ფასეულობებს. დღევანდელი კონფერენცია ამ მიმართულების ნათელი მაგალითია.